

KOVÁCS MIHAI*

Középkori román történelem magyar szemmel

Miskolczy Ambrus (sz. 1947) a magyarországi romanisztika közismert személyisége. Tudományos tevékenysége szerteágazó, kedvelt témái közé tartozik a 19–20. századi román művelődés- és politikátörténet, illetve az új- és jelenkori magyar–román viszony. A román kultúra irigylésre méltó ismerete megmutatkozik az itt bemutatott kötetben¹ is, amely újdonságnak számít a szerző életművében, ugyanis ezúttal a középkor kerül a figyelem középpontjába. A váltás azonban nem történt egyik napról a másikra. Az elmúlt fél évtizedben Miskolczy több tanulmánnyal is jelezte az új téma iránti érdeklődését, illetve megvetette az itt bemutatott monográfia fejezeteinek alapjait.²

Már a könyv címe is izgalmas olvasmányélményt ígér, ugyanis két olyan fogalmat tartalmaz, amely többféleképpen értelmezhető. A *román középkor* vonatkozhat csupán a román etnikum vagy pedig az úgynevezett román térség (*spațiul românesc*, amely nagyjából megfelel a két világháború közötti Románia területének) teljes lakosságának múltjára. Miskolczy a román történelem és ezen belül a román középkor klasszikus értelmezését választotta, vizsgálatának tárgya a román nép középkori története. Pontosabban a könyv elsősorban nem is csak a középkorról, hanem a középkori események alapján kialakult új- és jelenkori narratívákról, mítoszokról is szól, leginkább ezáltal kapcsolódik a szerző korábbi munkásságához.

Az újabb román történetírásban az 1600. esztendő, Vitéz Mihály rövid havasalföldi, erdélyi és moldvai együttes uralkodásának évét tekintik a középkor

* A szerző történész, BBTE, TRANS.SCRIPT Kutatóközpont, mihai.kovacs@ubbcluj.ro. Az írás rövid változata a Századok 2023/2. számában jelent meg.

¹ Miskolczy Ambrus: *A román középkor időszerű kérdései. Régi-új viták és közelítések*. Budapest: Magyarságkutató Intézet, 2021. 631 oldal.

² A román nép születése – avagy egy rejtély filológiája. *Aetas*, 2018/4. 134–166.; Bizánci modell és bolgár valóság a román történelem hajnalán. *Napút*, 2016/9., 128–144.; Román szabadságok az Árpád-házi magyar királyságban. *Valóság*, 2018/5. 61–80.; „A rosszak útján” (1.). *Magyar kisebbség*, 2016/3–4. 164–200.; „A rosszak útján” (2.). *Magyar Kisebbség*, 2017/1–2. 147–174.; A félhold árnyékában. Honvédelem és társadalomszerveződés Magyarország román határvidékein. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2018/2. 351–392.; A parasztfelkeléstől az *unio trium nationum* felé. *Magyar Kisebbség*, 2018/3–4. 177–190.; Öreg Mircea, az országgyarapító és fiai. *Magyar Kisebbség*, 2018/3–4. 153–176.; A Hunyadi-per a történettudományban és a szépirodalomban. *Magyar Kisebbség*, 2020/1–2. 208–279.

lezárásának. Ezzel szemben Miskolczy 1526-ra helyezi a korszakhatárt, tehát a hagyományos magyar történelemszemléletet követi, és egyúttal jelzi, hogy műve magyar–román történelem, vagyis elsősorban a magyar szempontból is lényeges kérdések foglalkoztatják.

A borítókép is arra mutat, hogy az *időszerű kérdések* igen sokfélék és szerteágazók: a SPQR (*Senatus Populusque Romanus*) feliratú római *vexillum* mellett Havasalföld (Havaselve) és Moldva, illetve a Hunyadi család kibővített címerét, két középkori román uralkodó, név szerint Nagy István moldvai (1457–1504) és Vlad Ţepeş havaselvi (1448, 1456–1462, 1476) vajda, valamint Nicolae Iorga történész (1871–1940) arcképét láthatjuk. Természetesen felmerülhet, hogy valójában mennyire időszerűek a könyvben tárgyalt historiográfiai problémák? Mielőtt erre a kérdésre válaszolnék, röviden ismertetem a könyv tartalmát.

Az első fejezet részletesen bemutatja Robert Roesler (1836–1874) bevándorláselméletét – mely szerint a román etnogenezis a Balkán-félszigeten történt – és az általa generált vitát. A Roesler utáni román történészek döntő többsége egyetért abban, hogy a román nép mai hazája területén (is) alakult ki a különféle dák, római és szláv elemek összeolvadása révén (kontinuitáselmélet). Ezzel szemben Miskolczy úgy véli, hogy a román szerzők közül nem valamely történész, hanem a nyelvész Alexandru Philippide (1859–1933) került a legközelebb a valósághoz. Így néhány oldalon keresztül részletesen bemutatja Philippide elméletét, melynek lényege a románok több hullámban való bevándorlása a Nyugat-Balkánról a 7. század elejétől kezdődően. Ebben a forrásszegény témában a nyelvészeti kutatás előbbre való a történetinél, ugyanis „a nyelvészek kemény nyelvi adatokkal, de lány elméletekkel léptek fel, a történészek lány adatokkal, de kemény elméletekkel.” (58.) Bár a román etnogenezis kérdését részleteiben nem dönti el, Miskolczy egyértelműen a bevándorláselmélet mellett foglal állást, Gottfried Schramm (1929–2017) német történésszel egyetértve, aki szerint „a dák-római kontinuitás tézise »ballaszt«”. (76.)

A második fejezet, amelynek címe *Bizánci modell és bolgár valóság*, a Balkán-félsziget, illetve az itteni románok történetével foglalkozik. A románságra vonatkozó legfontosabb megállapítása az, hogy a 13. századi bizánci–bolgár konfliktusok, illetve a tatárok által okozott magyarországi pusztítás hozzájárulhattak a románok erdélyi betelepedésének felgyorsulásához.

A kontinuitás/bevándorlás témájával szorosan összefügg az Anonymus-kérdés, amely bevezeti a kötet harmadik témakörét. Miskolczy is, akárcsak a legtöbb magyar középkorász, ideológiailag motivált mesének tartja a névtelen gesztairó művét, ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a román szakirodalomban sem uralkodott teljes konszenzus Gelu, Glád és Ménmarót valóságos létezését illetően, államalakulataiknak történeti realitását komoly erőfeszítések ellenére sem sikerült régészetileg igazolni.

A következő három alfejezet az Árpád-kori magyar királyság társadalomtörténetének rövid bemutatása, különös hangsúllyal a Kárpát-medence keleti részén élő románok korabeli forrásokban való említéseire és ezek (félre)értelmezéseire. Miskolczy szerint ezen adatok alapján nem lehet beszélni a görögkeleti vallású románok folyamatos üldözéséről, sőt, a máramarosi, Hátszeg-vidéki vagy fogarasi románok széles körű autonómiát élveztek. Ugyanakkor szembeszáll a magyar historiográfia azon elképzelésével is, miszerint a 13. század végén az összes erdélyi román elért volna egyetlen uradalom területén.

A negyedik fejezet Havaselve és Moldva kialakulását, illetve az Anjou-kori magyar–román viszonyt vizsgálja. Havaselve elnevezése ugyanazt a logikát követi, mint Erdélyé (*Erdőelve*), ezért a szerző ezt a változatot preferálja az általánosan elterjedt Havasalfölddel szemben. Az itteni államalapítás vitatott kérdése a fogarásföldi Negru vajda létezése, illetve azonosítása. Miskolczy ahhoz a historiográfiai véleményhez csatlakozik, amely szerint a Negru-hagyomány mindenképp arra utal, hogy a Kárpátoktól délre fekvő román fejedelemség alapítása Dél-Erdélyből, illetve Fogarásból indult. Hosszasan bemutatja az első biztos adatokkal igazolható havaselvi uralkodó, Basarab etnikai hovatartozásáról szóló – véleménye szerint értelmetlen – historiográfiai vitát, ugyanakkor nem tartja lehetetlennek azt, hogy Basarab kun származású lett volna. Mindenesetre a havasalföldi államalapítás korának különböző aspektusaiban (hadszervezet, egyházigazgatás, városok stb.) különféle, kun, tatár, bolgár, magyar és erdélyi szász elemekkel kell számolni.

A magyar–román kapcsolat további érdekes vetülete a moldvai csángókérdés. Miskolczy szerint a magyar helynevek és az élet különböző területein használt magyar eredetű szavak a korai, akár 12. századi együttélésre utalnak, illetve a nyugati minták magyar közvetítéssel való átvételére, ezt azonban nem érdemes a kultúrfőlény bizonyítására használni. A moldvai magyar elit ugyanúgy asszimilálódott a többségi társadalomba, mint az erdélyi román nemesség.

A középkori moldvai és havaselvi társadalomról szóló rész ismét a historiográfiai elméletek világába vezeti az olvasót, a szerző szellemes parafrázissal az *ancilla ideologiae* címmel „tüntet ki” a hagyományos történetírást; nem ilyen Henri H. Stahl szociológus (1901–1991) tributálistársadalom-elmélete, amely azt állítja, hogy a földbirtokos katonaréteg, a bojárság parazitaként rátelepedett a helyi társadalomra, és adó formájában kisajátította a termelés többletét, ugyanakkor tagadja Havasalföld és Moldva társadalmának a nyugatival való szinkrón fejlődését.

A könyv legnagyobb terjedelmű fejezete a románok oszmánellenes harcaival foglalkozik. Az oszmán terjeszkedés és a birodalomépítés sajátosságait bemutató néhány oldalas bevezető után következik a kelet-magyarországi román társadalom bemutatása. A magyarországi románok jogállásának kérdésében a szerző a magyar történetírás álláspontját képviseli: nem lehet beszélni sem módszeres diszkriminációról, sem erőszakos térítésről, viszont a nyugati egyházhoz való tartozás valóban elősegítette a társadalmi előmenetelt, ezért a román elit katolizált, majd

fokozatosan asszimilálódott a magyar nemességbe. A kenézség eredetének kérdésében azt vallja – akárcsak a mai történetírók döntő többsége –, hogy a várjobbágyokhoz és szerviensekhez hasonló társadalmi csoportról van szó, amelynek egy része azért nyerte el a teljes nemesi státuszt, hogy jobban tudja teljesíteni katonai kötelezettségeit az oszmán terjeszkedés kontextusában.

A következő alfejezetek központi alakjai a román nép közismert törökellenes harcosai: Öreg Mircea (1386–1418) és Vlad Țepeș (1448, 1456–1462, 1476) havaselyi uralkodók, Nagy István (1457–1504) moldvai vajda, illetve Hunyadi János, Erdély vajdája (1441–1446) és Magyarország kormányzója (1446–1453). A hős uralkodók és hadvezérek galériájába ékelődik az 1437. évi parasztfelkelésről szóló alfejezet. Az események bemutatása és a felkelés okainak fürkészése összefonódik azon teóriák megcsillantásával, amelyek a bábolnai mozgalomban a románok elnyomásának súlyosodását, a magyarság pusztulásának egy újabb epizódját, vagy éppen a transzilvanista összefogás előképét látták.

A *Hunyadi-pert* a szerző két önálló kötetben is tárgyalta az elmúlt két évben.³ A két fő kérdés: Hunyadi származása, illetve az átütő oszmánellenes siker elmaradásának okai. Az eredet kérdésében a szerző egyetért az utóbbi évek mérvadó kutatásának konklúziójával, miszerint Hunyadi János apja valószínűleg Havasalföldről érkezhetett, de karrierje révén a magyar főurak sorába integrálódott. Hunyadi egyben kitűnő hadvezér és politikus, a döntő oszmánellenes győzelem „hazája és Európa megosztottsága” (441.) miatt nem következett be.

A következő alfejezet Vlad Țepeș, közismertebb nevén *Dracula* pályafutását, illetve történelmi megítéléseit ismerteti, ez utóbbiak két, egymással ellentétben álló mítoszt kreáltak, egyik oldalon a vérszomjas zsarnokét, a másikon pedig az igazságos, rendteremtő uralkodóét.

Nagy István közel fél évszázados moldvai uralmát három részre osztja Miskolczi, aszerint, hogy mely szomszédos hatalommal állt konfliktusban: az 1460-as évek közepén Magyarországgal, az 1470-es és 1480-as években az Oszmán Birodalommal, a 15. század legvégén pedig Lengyelországgal. Magyar szempontból legérdekesebb a Mátyás király ellen vívott moldvabányai csata (1467). A csatáról szóló ismereteket Miskolczi részletesen számba veszi, leleplezve a korabeli források és a modern történetírás propagandacéljait. Végső soron az ütközet, bár egyik félnek sem hozott döntő győzelmet, megerősítette mindkét uralkodó belföldi pozícióját. Nagy István hosszú uralmának sikerességét a szerző – az uralkodó rátermettsége mellett – számos geopolitikai, demográfiai, társadalmi, gazdasági és vallási tényezőnek tulajdonítja.

A következő alfejezet Havaselyi és Moldva politika- és művelődéstörténetének összefoglalása, amely több tisztázatlan kérdésre is megpróbál választ adni. Ezek

³ *A Hunyadi-per előtörténete*. Kolozsvár: Kriterion, 2021; *A Hunyadi-per – A mítoszok valósága és a valóság mítoszai párbeszédben*. Budapest: Ráció, 2022.

közül a legfontosabbak: miért nem foglalták el az oszmánok a két kis román fejedelemséget? Milyen hatással volt a Balkánnal való szoros kapcsolat a román kultúrára? Az oszmánok valóban nem foglalták el a két román fejedelemséget, de kereskedelmi és politikai rendszerükbe integrálták, mert ez a megoldás mind gazdasági, mind katonai szempontból előnyösebb volt számukra. Az oszmán világhoz fűződő kapcsolat két oldala: a Nyugattól való elszakadás, illetve a balkáni művelt elemek bevándorlása, amely hozzájárult a helyi kultúra fejlődéséhez.

Az erdélyi román társadalom újabb elemzése következik, ezúttal a Hunyadi- és Jagelló-kor kerül górcső alá. Az elit már jól integrálódott a magyar nemesi *nemzerbe*, a csulai Mórék, Drágfiak vagy Kendefiek sikertörténetei szemléltetik lehetőségeit. Ezek a román származású nemesi családok egy Nyugat és Bizánc közötti átmeneti kulturális modell teremtői és megőrzői. Miskolczy szerint a mobilis, elsősorban pásztorkodással foglalkozó, tizedfizetésre nem kötelezett görögkeleti román jobbágy helyzete némileg előnyösebb volt, mint alapvetően földművelő és latin rítusú – ezáltal tizedköteles – magyar sorstársáé. Az identitástudat kapcsán felvetődik az etnikai hovatartozás relevanciája, illetve a középkori Magyarországon élő románság létszáma. Utóbbival kapcsolatban a szerző találoán megjegyzi, hogy „a kis számháború után pontosabban tudjuk, hogy mit nem tudunk”. (585.) Záróakkordként megindokolja korszakhatár-választását: a középkori Magyar Királyság összeomlása a román államokra nézve is komoly következménnyel járt: az oszmánok által képviselt keleti abszolutista modell győzedelmeskedett a nyugati eredetű rendiséggel szemben.

A fenti rövid ismertetés alapján is látható, hogy komplex munkáról van szó, amely a szerző alapos tájékozottságát dicséri. Kevés olyan szakember akad, aki az itt tárgyalt kérdések mindegyikét részleteiben ismerné, ezért a továbbiakban mindössze néhány általános jellegű megfigyelésre szorítkozom. Az egyes kérdésekkel kapcsolatban megfogalmazott következtetéseket a jövő szakirodalma minden bizonnyal részletesebben is fogja tárgyalni. Ennek érdekében mindenképp érdemes volna a munkát románra vagy valamely világnyelvre lefordítani.

Miskolczy könyvének kétségtelen erőssége a felhasznált szakirodalom nagy mennyisége és sokszínűsége. Konkrétan kétezernél több lábjegyzetről és negyvennégy oldalnyi bibliográfiáról van szó. A szerző nagyszámú írott forrást idéz a legújabb mérvadó kiadások alapján, és elemzésébe olykor másfajta primer forrásokat is bevon, ilyenek például a Hunyad megyei vagy moldvai templomok falképei. Ezzel szemben a régészeti eredményekkel kapcsolatban szkeptikus, saját bevallása szerint kerüli, mindemellett időnként ezeket is beépíti érvelésébe, különösen a kontinuitásvita kapcsán. A munka értékét növeli, hogy a szerző személyesen is ismeri a román történelemszociológia jelentős részét, a historiográfia idézése mellett olykor a szakmai körökben terjedő szóbeszéddel is alátámasztja mondanivalóját.

Az egyes kérdések tárgyalásának részletessége meglehetősen egyenlőtlen – egyébként ezt maga a szerző is jelzi a könyv bevezetőjében –, és talán ekkora

munka esetében nem is lehet másképp. A könyv némely részei inkább a középkori eseményekről, mások inkább az ezek által generált historiográfiai vitákról szólnak.

A könyv tematikája igen sokrétű, és talán ezért is, minden igyekezete ellenére, a szerző nem hasznosította a legújabb medievisztikai kutatások eredményeinek egy részét. Itt mindössze néhány példát sorolnék fel. Hunyadi János származása és karrierje kapcsán érdemes lett volna Lupescu Radu (sz. 1972) alapvető tanulmányát idézni, amely összefoglalja a 2005 előtti kutatások és viták lényeges eredményeit.⁴ Adrian Gheorghe tanulmányának köszönhetően már részleteiben is ismerjük II. Mehmed szultán 1462. évi havasalföldi hadjáratát, amelynek során Vlad Ţepeş nemcsak a közismert tárgoviştei támadás, hanem több – legalább négy – éjszakai rajtaütés révén is próbálta gyengíteni ellenfelét.⁵ A román szerzők közül meg kell említenem továbbá Liviu Cîmpeanut (sz. 1984), aki az utóbbi másfél évtizedben számos tanulmánnyal gazdagította a Hunyadi Jánosról, Nagy Istvánról, Vlad Ţepeşről és ennek apjáról, Vlad Draculról (havaselvei vajda, 1437–1442, 1444–1447), illetve a Magyar Királyság, Havaselve és Moldva közötti kapcsolatokról szóló ismereteket.⁶ Nemrég megjelent tanulmányában Hunyadi János és a román fejedelemségek viszonyát ismerteti, és néhány részletkérdésben a Miskolczyétól eltérő álláspontot képvisel. Így például Hunyadi teszi felelőssé Vlad Dracul haláláért, a trónját elfoglaló II. Vladislavot (1447–1456) pedig Hunyadi familiárisának tekinteti,⁷ Miskolczy szerint viszont Dán (feltehetően II. Bászaráb fia) gyilkolta meg Ördög Vládót, II. Vladislav pedig az oszmánok támogatásával lett Havaselve uralkodója. (430.) Egyébként Constantin Rezachevici (1943–2021) már két évtizeddel ezelőtt kiadta a román fejedelmek kritikai kronológiáját,⁸ amelyben már nem is szerepel az a Dán, akinek létezését a korábbi historiográfia a források félreértelmezése alapján feltételezte. Egy másik fejezetben Miskolczy éppen saját tézisének alátámasztására használhatta volna fel Cîmpeanu korábbi írását, amelyben az említett történész Hunyadi Mátyás király Nagy István moldvai vajdának nyújtott 1476. évi támogatásának fontosságáról értekezik.⁹

⁴ Lupescu Radu: Hunyadi János alakja a magyar és román történetírásban. *Századok*, 2005/2. 385–420.

⁵ Gheorghe, Adrian: Understanding the Ottoman Campaign in the Summer of 1462: Numbers, Limits, Manoeuvres and Meanings. In: Thomas Bohn et alii (szerk.): *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrän oder Volkstribun?* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017. 159–188, vö. Miskolczy, i.m. 451–453.

⁶ Közleményeinek 2020-ban aktualizált jegyzéke: <https://icsusib.ro/cercetatori/liviu-cimpeanu> (Utolsó letöltés: 2022. december 1.)

⁷ Relațiile lui Iancu de Hunedoara cu Țara Românească și Moldova, 1442–1456. O reevaluare (II). *Analele Putnei*, 2020/1. 23–38.

⁸ *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324–1881, I. Secolele XIV–XVI*, București: Editura Enciclopedică, 2001, különösen 92–100.

⁹ Cîmpeanu, Liviu: Basarab Laiotă, Ștefan cel Mare și Matia Corvinul în 1477. *Analele Putnei*, 2017/2., 7–16, vö. Miskolczy, i.m., 498.

A Jagelló-korról szóló negatív képet a szerző némileg árnyalja azzal, hogy a Mátyás-mítosz tette ennyire sötétté az utókor szemében, de alapvetően úgy gondolja, hogy ebben az időben csökkentek a királyi bevételek, hanyatlott a budai udvar, hiányzott a rátermett katonai vezető. (506., 556–558.) Ezt a magyar historiográfia hagyományos megközelítését tükröző képet bizonyára még tovább finomíthatta volna a legújabb kutatások, különösen Neumann Tibor, C. Tóth Norbert és Pálosfalvi Tamás alapvető tanulmányának idézése révén, amely meggyőzően bizonyítja, hogy II. Ulászló kormányzathoz való hozzáállása, a Jagelló-kori adózás és az 1490 utáni hadszervezet nem volt annyira katasztrofális, mint azt a korábbi szakirodalom alapján gondoltuk volna.¹⁰

A recenzió elején megfogalmazott kérdésre – mennyire időszerűek valójában a könyvben tárgyalt kérdések? – nehéz egyértelmű választ adni. Ha a középkorral kapcsolatos iskolai tananyagot és a történeti témájú romániai közbeszédet nézzük, kétségtelenül ezek a legidőszerűbb kérdések: kontinuitásról, a román államok kialakulásáról és középkori uralkodók törökellenes harcairól minden romániai diák többször is tanulhat, ugyanis ezek a témák a IV., V., VIII., IX., és XII. osztály tantervében is szerepelnek.¹¹ Az erdélyi románság középkori helyzetére és a parasztfelkelésekre a rendszerváltás óta már jóval kevesebb hangsúlyt fektetnek a tankönyvírók, általában ezek a nem kötelező anyagrészbe, az úgynevezett esettanulmányok közé kerültek, de a korábban tanult generációk köztudatában most is erőteljesen él a „magyar grófok” és a hosszú évszázadokig kegyetlenül kizsákmányolt román parasztlakosok közötti kibékíthetetlen ellentét. Románia európai uniós integrációjának eredményeként a tananyagban egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a románok által lakott terület és különösen Erdély multikulturális története, amelynek részesei a kisebbségi lakosok is, ugyanakkor az utóbbi évtizedekben a transzilvanista eszmék látványosan terjedtek az erdélyi románság körében. Hasonló szemléletmódváltás figyelhető meg az újabb román történésznemzedék tagjainak írásaiban is. A rendszerváltás után tanuló történészek közül sokan magas színvonalú külföldi képzésben részesültek, ennek következtében a román medievisztikában egyre ritkább jelenség a nemzetközpontú, illetve magyarelles közhelyek ismétlése. Napjainkban már teljesen természetes az, hogy a román középkorászok olyan témákról is írnak, amelyek néhány évtizeddel ezelőtt inkább csak magyar vagy szász kollégáik érdeklődésére számíthattak. Az utóbbi két, két és fél évtizedben számos komoly eredmény született a legkülönbözőbb intézmény-, művelődés-,

¹⁰ Neumann Tibor – C. Tóth Norbert – Pálosfalvi Tamás: Két évszázad a sztereotípiák fogságában. Helyzetkép a Jagelló-kor kutatásáról. In: Fodor Pál – Varga Szabolcs (szerk.): *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019. 11–73.

¹¹ Általános- és középkorai tantervek: <https://programe.ise.ro/> (Utolsó letöltés: 2022. december 1.). A IV–VIII. osztályos digitális tankönyvek (némelyek magyar fordításban is): <https://manuale.edu.ro/> (Utolsó letöltés: 2022. december 1.)

egyház-, társadalom- és várostörténeti témákban. Ma már – a teljesség igénye nélkül – az egyetemjárás és a nyugati gondolkodók erdélyi recepciója, a szentkultusz, a hiteleshelyek működése, az erdélyi nemesség genealógiája és kapcsolatrendszerre vagy a regionális identitás is időszerű témái a román középkortörténet-írásnak. Nyilvánvaló, hogy a nemzeti történelem hagyományos kérdései nem szorultak ki teljesen a historiográfiai diskurzusból, de megítélésük ma már korántsem olyan egyöntetű, mint néhány évtizeddel ezelőtt.

Bár a szerző tudatában van a régi és új elméletek közötti feszültségnek, amit többször is hangsúlyoz a könyv bevezetőjében, a főszöveg csak utalásszerűen érzékelteti az utóbbi évtizedekben érzékelhető paradigmaváltást (például a 298. oldalon: „a történelem nem mindig szereti a sémákat; és biztató, hogy ezeket a történetészek is egyre kevésbé szeretik, és egyre inkább árnyalnak”). Mindamellett, hogy a román historiográfia újabb nemzedékeinek képviselői gyakran fordulnak elő a könyv lábjegyzeteiben, talán a nem történész olvasók kedvéért érdemes lett volna jobban hangsúlyozni, hogy ma már Romániában is másként, árnyaltabban látják a középkortörténetet, mint harminc évvel ezelőtt. A fentiek szemléltetésére csupán egy példát említenék itt: mindamellett, hogy Marian Coman 2013-ban kiadott doktori dolgozata¹² több lábjegyzetben is szerepel, érdemes lett volna külön kiemelni azt, hogy az említett munka teljesen új megvilágításba helyezte az államalapítás és hatalomgyakorlás mechanizmusait, meggyőzően cáfolta a 14. századi központosított monarchia gondolatát, leírva az uralkodói hatalom fokozatos konszolidációját, amelynek éppen az oszmán befolyás növekedése kedvezett jelentős mértékben.

A könyv vörös fonala a nemzeti érzelmektől, illetve az elmúlt rendszer ideológiai kívánalmaitól motivált *neam cucerit* ('meghódított nép') tézis cáfolata, amely – röviden és némileg leegyszerűsítve – azt állítja, hogy a románok Erdély őslakosai, akiket a magyar hódítók és más idegen alattvalóik, mint a szászok, folyamatosan diszkrimináltak. Ha Miskolczi munkája románul vagy világnyelven is megjelenik, akkor kétségtelenül az úgynevezett *mítoszromboló*, a szerző által *revizionista realizmusnak* nevezett irányzat alapvető szintézise lesz.

Bár munkája révén historiográfiai mítoszokkal szeretne leszámolni, néha maga a szerző sem tud ellenállni a mítoszkövetés kísértésének. Ez különösen a Hunyadi János pályafutását tárgyaló fejezetben érhető tetten. Miskolczi Ambrus Hunyadija helyenként valóságos romantikus hősnek tűnik. Tiszta erkölcszeivel és hazafiasságával kitűnik hasonló rangú kortársai közül, olyannyira, hogy valószínűleg már undorodott is a herceginél magasabb társaságtól. (431.) A várnai és rigómezei vereségek, a sorsdöntő siker elmaradásának okait mindenki másban kell keresni: a pápa és legátusa, a magyar király, a többi nyugati uralkodó és a magyar főurak osztoznak a felelősségen. Az egész keresztény Nyugat összefogásával Hunyadi megelőzhette

¹² *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală (secolele XIV-XVI)*. Iași – București: Polirom, 2013.

volna a végzetet. Lehetséges, de az elképzelés nemcsak kontrafaktuális, hanem utópikus is. Ha valamely történész Hunyadi emberi hibáiról, gyengeségeiről is ír, akkor „[...] nagy emberek kisszerűségének felkajtatásában leli örömét, mert így a sajátját fedheti. *Morbus hungaricus?*” (425.) Ilyen kijelentések által a szerző mintha saját példáján is bizonyítaná azt, hogy „*a történészeket zsigeri indulataik vezetik*” (218.).

Miskolczy középkortörténeti következtetései nem újszerűek, általában visszautkrözik a magyar történetírás hagyományos álláspontját. Munkája azonban jóval több a *magyar igazság* egyszerű bizonygatásánál, a szerző ugyanis pozitívan értékeli a román történetírás számos művét, a román és a magyar historiográfia túlzásait ugyanolyan iróniával kezeli. Több szellemes, de ugyanakkor megütöztetést keltő kijelentéséből kitetszik a mindenféle – román, magyar, vagy bármely másik – történetírással szembeni szkepszis. A fentiek mellett még néhány példa: „Amit folyamatnak nevezünk, általában a historiográfiai unalom liturgiája” (11.); „a vita után is ugyanannyit tudunk, mint előtte tudtunk, de immár másként tudjuk, amit tudhatunk” (362.); „A történettudomány viszont ebben az esetben (is) a komolyság, a komolykodás és a komolytalanság egyvelege”. (480.) Helyenként mintha politikai meggyőződésének is hangot adna: „Nyugaton az erkölcstelenséget a politikai elmélet rangjára emelték, míg Keleten elméletieskedés nélkül gyakorolták.” (194.); „Utópiákba és mítoszokba burkolózunk, mert hát ilyesmi a mi demokráciánk is” (268. old.).

A témák nehézsége ellenére könnyed stílusának, ironikus és önironikus humorának köszönhetően Miskolczy munkája kifejezetten olvasható. Közérthető nyelvezete mellett a jelenkori történések és jelenségek (a vitatott verespataki aranykitermelési terv; stadionépítés Scornicești-en, Ceaușescu szülőfalujában; az Anjou-házi uralkodók olyanok, mint napjaink multinacionális vállalatainak igazgatói; kísérlet egy vráncsai erdő eladására egy kínai honlapon stb.) olykor meglepő kontextusokban való felvillantása jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a munka a nem történész olvasó számára is élvezetes legyen.

Jóllehet az újabb medievisztikai kutatás már meghaladta néhány kijelentését, Miskolczy Ambrus könyve megkerülhetetlen lesz a középkori román történelemre és historiográfiára, illetve mindezek magyar recepciójára vonatkozó kutatásokban. Ugyanakkor hasznos kiindulópont azok számára, akik alaposabban szeretnék megismerni a románság középkori történetének sokféle értelmezését.